

Poleg ponavljanj malce različno formuliranih, a v bistvu istih misli, se zdi sporna tudi vključitev zadnjih treh poglavij, od katerih zadnje sicer pripomore k aktualnosti, v bistvu pa nobeno od njih zares ne sodi v koncept knjige. Škoda tudi, da Mikhailov v to delo, ki je izšlo leta 2002, ni vključil nekaterih knjig in razprav s področja slovanske mitologije, ki so izšle v zadnjih letih. Tako v poglavju o Kresniku ne omenja Šmitkovih razprav o kresniku, ki jih, resnici na ljubo, le kot skopo referenco omeni tri poglavja kasneje (na strani 94). Nikjer tudi ne zasledimo knjige Vitomirja Belaja Hod kroz godinu, ki je v tem kontekstu skoraj ne bi smel prezreti, kljub temu, da se primarno naslanja na hrvaško izročilo.

Pomislike bi lahko imeli tudi k njegovi tezi o evoluciji Perun – Kresnik – sv. Jurij, a na tem mestu za širšo diskusijo ni prostora. Mikhailov med drugim navaja kot dokaz za to trditev prav izročilo o sv. Juriju kot volčjem pastirju (str. 70) – nasprotno moja raziskava vseslovanskega in evropskega izročila o volčjem pastirju (Mirjam Mencej, Gospodar volkov v slovanski mitologiji, Županičeva knjižnica, Ljubljana 2001), tudi v kontekstu raziskav slovanske mitologije, takih sklepov ne potrjuje: izročilo o gospodarju volkov se je izkazalo za najverjetneje živinorejsko različico mita o plodnostnem božanstvu Juriju, ki pa ga ni mogoče enačiti s Perunom. Toda različna mnenja so seveda lahko vedno predmet diskusije.

Vsekakor so vsi očitki, ki bi jih lahko namenili knjigi, manj pomembni in v glavnem površinske narave. Avtorja v tem delu spoznamo kot poglobljenega poznavalca baltoslovanske mitologije in z njo povezane problematike, knjiga sama pa je pomemben prispevek k seriji publikacij o mitološki problematiki, ki so v zadnjih letih izšle v slovenščini.

Mirjam Mencej

Fikfak, Jurij, Gačnik, Aleš, Križnar, Naško, Ložar - Podlogar, Helena
(ur.): *O pustu, maskah in maskiranju: razprave in gradiva*. Ljubljana:
Založba ZRC SAZU, 2003, 348 str., ilustr. (Opera ethnologica slovenica)

Kaže, da pust, maske in maskiranje postajajo v zadnjem času pomembna tema zanimanja vse večjega kroga ljudi. Dejstvo pravzaprav ne preseneča, saj fenomen karnevalizacije, gledano širše in globalno, vleče danes po eni strani zaradi svojega komercialnega efekta, po drugi pa je zanimiv še zaradi cele vrste drugih vidikov: kulturnih, socialnih, združevalnih, identifikacijskih ... In ker so tehnične možnosti kvalitetnega terenskega beleženja in dokumentiranja (foto, video posnetki, zvočno snemanje, shranjevanje gradiva na CD romih ...) danes pravzaprav dosegljive vsakomur, sorazmerno enostavno pa je tudi objavljjanje, predstavljjanje, dokumentiranje in komentiranje gradiva (npr. na spletnih straneh), so v samem pristopu tako rekoč izenačeni strokovnjaki in ljubitelji. S tem pa je odprta tudi pot svobodnemu razmišljanju, asociiranju in interpretiranju videnega (in nemalokdaj nestrokovnjaku prikritega) dogajanja na terenu. »Zaščiteno področje«, ki ga je več desetletij obvladoval predvsem *Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU* in ki

sta ga v njegovih okvirih poosebljala dr. Niko Kuret s svojimi *Maskami slovenskih pokrajin* (Ljubljana 1984) in njegova dolgoletna sodelavka mag. Helena Ložar-Podlogar, se je torej odprlo in postalo nekakšno »prosto lovišče« za vse, ki jih tema tako ali drugače privlači in vznemirja.

648 Eden od urednikov knjige *O pustu, maskah in maskiranju*, Jurij Fikfak, je zato v predgovoru poudaril, da je monografija »nastala iz želje in potrebe po dopolnitvi Kuretovega dela s spoznanji zadnjih raziskav«. Ideja sama naj bi vzniknila ob koncu devetdesetih let. Ob štiridesetletnici ptujskega karnevala naj bi zaokrožila prizadevanja *Znanstvenoraziskovalnega središča Bistra* v Ptuj in njihovega projekta dolgoročnih raziskav mask severovzhodne Slovenije, pridružil pa naj bi se jim še *Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU* s pobudo za organiziranje mednarodnega znanstvenega srečanja na temo o maskah in maskiranju. In res je, kljub številnim težavam in oviram, po posvetovanjih na Ptuj (2000), v Cerknem (2001) in po dodatnem povabilu še nekaterim vidnejšim raziskovalcem s tega področja, uredniškemu odboru izdajatelja knjige (ISN ZRC SAZU) in soizdajatelja (*Znanstvenoraziskovalnega središča Bistra*) uspelo zbrati 30 prispevkov o pustu. Dovolj gradiva za samostojno publikacijo, čeprav, kot poudarja Fikfak, z njimi v celoti ni uspel izpeljati zastavljenega dela. »Pretežno etnološko usposobljeni raziskovalci so Kuretova spoznanja ponekod dopolnili ali jih popravili, drugod pa so zapisali le trenutno stanje. Ob tem so raziskali nekatera doslej neznana področja; predvsem gre za historično obravnavo pustnega dogajanja v mestih in za ugotavljanje večje vloge posameznika in medijev pri oblikovanju in ohranjanju šeg.«

Iz različnih razlogov pa so, kot v predgovoru zapiše urednik, »ostali brez obravnave pomembni deli območij, kjer so že bile opravljene nekatere raziskave, ... potrebno pa bi bilo obdelati tudi pojave mask in maskiranja zunaj pustnega časa«. Zunaj monografije so tako ostala tudi nekatera besedila, »ki so bila po zastavljenem okviru obravnave osredotočena le na nekatere vidike pustovanja, zato si zaslužijo obravnavo v posebnem zborniku, posvečenem posameznim vprašanjem kulture pustovanja«.

Če se razgledamo po vsebini knjige, je mogoče prispevke razdeliti v tri sklope. V **prvem**, splošnem delu, se zvrstijo štirje nosilni teoretični prispevki, ki v etnološko stroko prinašajo vrsto novih pogledov, svežih razmišljanj in celo nekaj tehtnejših teoretičnih zaključkov.

Jurij Fikfak v sestavku z naslovom *Od tradicije do produkcije lokalnosti – nekatera izhodišča in pogledi* razmišlja o problemih lokalne identitete pri ohranjanju in oživljanju pustnih šeg, vlogi medijev pri tem ter predvsem odnosu globalizacije in lokalizacije, ki je v zadnjem času prisoten tako pri nosilcih šemskih običajev kot pri vsakem resnejšem razmišljanju o njih.

V svojem značilnem jasnem in prepoznavnem razmišljanju Naško Križnar v svoji razpravi o *Skupnih prvinah pustovalske kulture na primerih iz vizualne dokumentacije* najprej razvije pojem pustovalske kulture, ki razmišljanja o pustnih šegah in maskah na Slovenskem kvalitetno razširi. Za Križnarja se »pustovalska kultura odvija na dveh ravneh. Ena je manifestativna, to je tisto, kar vidimo in zaznamo s svojimi čuti, druga pa je latentna, skrita očem, kar lahko povzamemo ali

abstrahiramo z jezikom in pisavo. Vizualna tehnologija ima neposreden dostop samo do prve ravni, do druge izjemoma preko izjav, spominov ali razlag.« V nadaljevanju potem Križnar razvije še pojem t. i. tradicionalnega pustovalskega jedra, ki ga sestavljajo okrog pustovanjske kulturne osi zbrane različne sestavine in silnice. Svoja razmišljanja v nadaljevanju tudi ilustrira s konkretnimi primeri. Poudari, da bi morali pri proučevanju pustovanja upoštevati tri njegove sestavine (ravni): *masko* (kot šemski pripomoček), *šemski lik* (kot njeno vlogo), ki ostaja tudi v primeru, ko se maska spremeni, in *dramaturgijo* pustovanja, načrt dogajanja ali zgodbo, »ki že sama predstavlja izhodišče za razumevanje pomena šege«. V nadaljevanju se potem sprehodi po nekaterih pustovanjih na Slovenskem, ki opredmetijo pojme, o katerih razmišlja, pokomentira pa še nekaj svojih terenskih izkušnj, s katerimi svoje izpeljave dodatno podkrepi. V sklepnih mislih ob koncu prispevka Križnar lucidno in sintetično pred bralcem razgrne še nekaj svojih pogledov na temo mask in maskiranja, zaključi pa ga z obsežnim *spiskom video enot* (59 po številu!) *na temo pustovalske kulture v zbirki Audiovizualnega laboratorija ISN ZRC SAZU*, ki ga je Križnar ustanovil in ga že vrsto let uspešno vodi in ki bo v bodoče gotovo še posebej dragocen vir gradiva pri nadaljnjih raziskavah obravnavanega področja.

Mirko Ramovš v nadaljevanju spregovori o *Maski in plesu v slovenski ljudski kulturi*. V poglavju Ples kot stalni spremljevalec mask se sprehodi med značilnimi stalnimi maskami pri nas in ugotavlja, da je gib pravzaprav »bistveno sredstvo, s katerim se maskiranec izraža in pospešuje svojo preobrazbo. Brez gibanja bi maska izgubila svojo istovetnost.« V pregledu različnih plesnih oblik, ki jim lahko sledimo ob pustu, se sprehodi od značilnih in stiliziranih gibov maskirancev, preko ritmičnega teka udeležencev pustnih sprevodov do stalnih pustnih plesnih oblik, npr. značilnega (pustnega) plesa v Reziji. »Obredni« ples mask z domačimi, za »visoko« žito in lan, ali za »debelo« repo in korenje, ob obisku v hiši (ali pred njo) pa predstavlja Ramovšu takorekoč obvezni del sprevodov, »čeprav obhod mask ni bil nujno povezan s plesom, posebno takrat ne, če maskare s seboj niso imele godca«. Teme, ki jih Ramovš obravnava v svojem prispevku, so še: Improviziran ples, Posebni pustni plesi in Drugi plesi za maske.

S potrebo po preciznejši tipologiji pustnih šeg pri nas se je v svojem prispevku *Tipologija sodobnih pustnih šeg in navad na Slovenskem, razmerja med dediščino in inovacijami* spopadel Janez Bogataj. Zakaj tipologija? »Najprej za sistematičnost raziskovanja, za pravilno vrednotenje pojavov, prav tako tudi za uporabnost teh spoznanj. Vendar je temeljni namen tipologije v načinu razumevanja dediščine ali tradicije v razmerju s sodobnostjo.« Prav *razvoj* postavi Bogataj za imperativ dogajanja (tudi) v pustnem času. »Razvoj dediščine, ki ga soodločajo najrazličnejše inovacije, se kaže v spreminjanju, nadgrajevanju, preoblikovanju, lahko tudi v propadanju.« Svoja razmišljanja avtor potem nadaljuje s poskusom zasnove tovrstne tipologije. Po njegovem naj bi jo sestavljale štiri temeljne skupine: Kontinuiteta dediščine, Interpretacija dediščine, Dediščina kot sekundarna sestavina in Dediščina za bodočnost. Ko v nadaljevanju opredeli vsako od navedenih skupin, ob koncu ugotovi,

da je »dediščina, torej tudi dediščina pustnih šeg in navad, kulturni pojav, ki se je spreminjal in se spreminja. Spremembe so nasledek inovacij, ki so in so bile v različnih obdobjih različne po intenzivnosti, obsegu, družbenem in geografskem okolju. Tipologija predstavljena v tem prispevku, prispeva k razumevanju fenomenov pustne kulture z raziskovalnega in aplikativnega stališča.«

Drugi del knjige prinaša strnjen pregled nekaterih pustnih praks in obhodov v posameznih zaključenih okoljih.

650 S slovenskega severovzhoda je Marija Kozar - Mukič popisala *Maske in maskiranje v Porabju*, od sredozimskega maskiranja (Miklavževi in Lucijini obhodniki, ter božični in trikraljevski koledniki) do pustnega maskiranja, pri čemer ugotavlja, da je maskiranje v Porabju tako rekoč »izgubilo svoj prvotni namen in pomen. V Porabju se maskirajo danes na pobudo slovenskih organizacij, z namenom negovanja tradicionalne kulture, materinščine in krepitev slovenske identitete.«

Branko Fuchs spregovori o *Maskah in šemljenju pod Pohorjem*, opiše tamkajšnje živalske pustne like (košuto /kamelo/ in njene različne spremljevalce, rubija /konja, ruso/ in njegovo pustno skupino, ovna /kuštruna/, vola /bika/, srnjaka in kravo) ter procesije našemljencev, v katerih nastopajo navedene maske. V nadaljevanju poda še like v pustnih sprevodih z ženinom in nevesto ter maske v drugih pustnih obhodih. V dodanih poglavjih se ustavi še pri pustni kladi in maskah na gostijah. Pri slednjih se največkrat pojavljajo kar pustne maske, včasih pa jih udeleženci naredijo prav za to priliko. Njihov namen danes je le še zabavati, s tovrstnim šemljenjem pa dobijo tudi nepovabljeni (fantje) priložnost, da sodelujejo na ohceti.

Andrej Brence se kot avtor prispevka predstavi dvakrat. Najprej opiše *Ruse v Halozah in na Ptujskem polju* ter opredeli funkcijo in pojavnost gonjača (formana) v paru z njo. V zadnjem času lahko lika nastopata tudi v sprevodu z orači, čeprav se rusa največkrat odpravi na samostojen obhod z gonjačem in pobiračem. Svoje tradicionalne maske ljudje »po nekaj let hranijo pri hiši, jih popravljajo, obnavljajo, ko vprašamo zanje, pa govorijo o njih kot o domačih živalih, za katere je samoumavno, da so pri hiši«.

V svojem drugem prispevku o *Pustnih oračih iz Zgornjega Gruškovja v Halozah* pa Brence podrobno opiše skupino, ki jo sestavljajo pokač, sejalec, konjiča in korant in katere del opreme in mask je jeseni 1998 od izvajalcev odkupil Pokrajinski muzej Ptuj. Že do konca istega leta pa je Franc Svenšek, sicer avtor mask, »ki jih po potrebi tudi popravi in predela«, »ponovno izdelal manjkajočo opremo in kape, tako da je skupina v novi podobi nastopila že o pustu leta 1999 in 2000«. Ob koncu sestavka Brence opredeli Svenškove orače iz Zgornjega Gruškovja za kar »ta prave« haloške orače, a pove, da skupina v zadnjem času deluje vse težje. »Zanimanja za pustno oranje je čedalje manj, zlasti pri maloštevilni gruškovski mladini ...«

Brigita Tetičkovič razpravlja o *Pojmu tradicije v sodobnosti pri ploharih in oračih*. Obravnava območje Ptujkega in Dravskega polja, »ki razvojno sodita skupaj, a nastopata danes ločeno in imata različno vsebino. Vleka plohe nima več svoje

prvotne funkcije, značilne za plodnostno magijo (ploh-falus). Skozi čas je vleka postala kazen ... mladim fantom in dekletom, ki se niso poročili v predpostnem času ...«. Avtorica analizira vleko ploharjev iz Cirkovcev, tradicionalno pustno skupino oračev iz Lancove vasi in markovske orače ter v zaključni analizi poudari, da so »nekoč kulturne vsebine tradicionalnih mask danes zamenjale nove vsebine, značilne za današnji čas: kulturna dejavnost, ohranjanje stare dediščine, družabnost, prijateljstvo, popotovanje, gospodarska in turistična promocija«.

V nadaljevanju Božena Kmetec - Friedl predstavi *Pustovanje na Ptuj in v bližnjih vaseh* in ugotavlja, da nastajajo poglobitve težave pustovanja s premikom glavnega dogajanja z mesta na njegovo obrobje, odmiranjem pustnega vzdušja v mestu s selitvijo pusta v zabavišni karnevalski šotor ter poslednično izpraznjenjem mesta po 20. uri zvečer.

V tehtnem in podrobnem razpravljanju o *Dediščini kurenta med tradicijo in inovacijami* Aleš Gačnik poda obsežno analizo »kontroverzne in edinstvene kulture Kurenta z vidika etimologije in terminologije, podob maskirnega lika ter šeg in navad, v zaključku pa diagnosticira najpomembnejša področja sprememb in novosti v njegovi dediščini«.

V Uvodu v kurentovo abecedo avtor Kurenta najprej umesti geografsko (na Balkan od Bolgarije prek našega ozemlja v nemški in švicarski alpski svet), nato pa spregovori o etimološkem in terminološkem (ne)redu v zvezi z njegovim likom. Poglavlju, v katerem spregovori o Podobi maske in simbolnega pomena nekaterih delov kurentije, sledi poglavje o Podobi šeg in navad v zvezi z njim in ga podeli na podpoglavja: Splošna simbolika, Pojavnost, Nosilci kurentij, Šege in navade, Atributi plodnosti, zaključi pa s poglavjem o Prepoznavanju področij sprememb in novosti v dediščini kurenta. V historično strukturalnem in primerjalnem pristopu ovrednoti njegovo dediščino, ob tem pa ugotovi, da bi »na zemeljski obli, na planetu mask in karnevalov, težko našli maskirni lik, ki bi mu ljudje sčasoma pridali toliko najrazličnejših novih pomenov in vlog, kot prav Kurentu«. Poleg tega, da Kurent postaja (tudi s pomočjo medijev in uspešne samopromocije) globalno prepoznaven lik Slovenije, postaja nekakšen splošno sprejemljiv simbol Ptuj in okolice ter maskota različnih srečanj, shodov ter gostinskih, turističnih in kulturnih ponudb ter prireditvev.

Edini prispevek, ki govori o pustu, maskah in maskiranju na severnem delu slovenskega etničnega prostora, je članek Martine Piko - Rustia o *Tradicionalnih in sodobnih pustovanjih na Koroškem*. Njena razmišljanja se opirajo na izkušnje avstrijske Koroške, avtorica pa v članku poskuša predstaviti glavne oblike tamkajšnjih tradicionalnih in sodobnih pustnih šeg ter analizirati mehanizme, ki jih oblikujejo. Po kratkem uvodu, v katerem popiše tradicionalne koroške pustne šeme (kot sta jih že pred časom evidentirala Kuret in Zablatnik), M. Piko - Rustia nadaljuje s popisom primerov oživiljenih tradicionalnih šeg (vlačenje ploha in svinjsko sodbo), nadaljuje pa s pregledom in umestitvijo drugih oblik pustovanja. Svoja izvajanja konča z mislijo, da se bodo mogoče »po današnji poplavi t. i. pustnih sej (kot prototip priljubljenih avstrijskih pustnih prireditvev, ki jih podpira tudi državna televizija) v

bodoče začela pojavljati in uveljavljati spet tradicionalna pustovanja kot odpor proti prevladi enotnega tipa pustovanj«.

652

Prispevke o pustovanju na slovenskem (etničnem) zahodu pričinja Roberto Dapit s člankom o *Pustovanju v Reziji*. Po krajšem uvodu in predstavitvi predpustnega obdobja se avtor zadrži predvsem pri opisu pustovanj, ki jim je sam sledil od leta 1983 naprej. Ugotovi, da je pustovanje v Reziji še vedno »eden osrednjih dogodkov lokalne skupnosti«. Pust se v Reziji začenja nekako že na sv. tri kralje z obhodi babacev in kukacev, kulminira pa v dneh od pustne sobote do pustnega torka, ko se po dolini razlega značilen glas citire in bunkule, na muziko katerih domačini (in vedno številnejši gostje in obiskovalci) po pravilu tudi zaplešejo. Ples in muzika se nadaljuje do pepelnice (celo po sežigu babaca, za Rezijane nadvse pomembnega dela pustovanja), »v dvorani, kjer se tudi kaj popije in poje«. V zaključnih mislih Dapit med drugim zapiše tudi, da je »kljub vsem vplivom, spremembam in inovacijam v Reziji ... pustovanje še vedno zelo pomemben dogodek lokalne skupnosti ..., da pa se Rezijani zavedajo, da se lahko njihovo tradicionalno pustovanje ohrani le, če ne bo podleglo vplivom folklorizacije«.

O *Obhodih obrednih maskirancev v Drežnici konec 20. stoletja* piše Polona Šega in v članku predstavi pustne šemske like ter pustno dogajanje v kraju od petka do torka leta 1998. O *Pustovanju v Drežniških Ravnah, Jezercih in Magozdu* in predvsem razmerje fantovske skupnosti do tradicije pa v svojem prispevku podaja Barbara Zych. Podobno zastavi svojo predstavitev *Pustovanj na Goriškem nekdaj in danes* tudi Inga Miklavčič - Brezigar, ki ugotovi, da se »danes na Goriškem pojavlja vrsta različnih tipov pustovanj in pustnih skupin, ki se še vedno ločijo na pustovanje s tradicionalnimi pustnimi liki na podeželju in na karnevalske prireditve in maskarade v mestu«.

O temeljnih spremembah, ki jih v zadnjih letih doživljajo brkinski škoromati pa v svojem prispevku razmišlja Jurij Fikfak. V *Pripovedi o škoromatih* se najprej ustavi pri pripovedih o imenu teh šemskih likov, popiše vire in zapise o njih, nadaljuje pa z opisi stereotipnih/ idealnotipskih podob najpomembnejših likov ter se zaustavi ob pojavu zanimive otroške škoromatije, ki »do določene mere ponovi like in tudi vzorce obnašanja starejših, predvsem to velja za nekatere stalne like, npr. škoromata z zgonci ali kleščarja«. Nadaljuje s predstavitvijo sodobne oblike samopredstavitve tega zanimivega brkinskega pustovanja, ki jo domačini uveljavljajo tudi na spletnih straneh. »Ali lahko po pregledu spletnih strani (Podgrad, Hrušica, Javorje) sklepamo, da je pustovanje najpomembnejši dogodek v naselju?« Odgovor bi po avtorjevem mnenju lahko bil pritrdilen. Dodaja pa misel, da »spletne strani odpirajo pomembno vprašanje naslovnika in resničnega uporabnika: Ali jih obiskuje še kdo zunaj naselja, ali zunaj pustne skupine, ki jo predstavljajo?« Kaže, da so nekatere pustne skupine ostale v okvirih lokalne skupnosti, druge, prodornejše, pa so osvojile medije, razmišlja Fikfak.

Dolenjskih mačkar (iz Zagorice in Ponikev) se je lotila Helena Ložar - Podlogar. V svojem prispevku *Mačkare – pustni otok sredi Dolenjske* je opozorila na razliko pustovanja v Zagorici s svojimi značilnimi slikami: žaganjem babe, babjim mlinom,

oranjem in obveznimi obhodi ter karnevalsko obarvanim pustovanjem, značilnim za Ponikve. »Mačkare so me prepričale, da obredje pri nas še živi, čeprav le v pustnih norčijah ...,« je zapisala ob koncu. Ob tem pa se vpraša, ali je norčija sploh primeren izraz za to, kar se pri tem dolenjskem pustovanju dogaja. Po avtoričinem mnenju je danes prirediteljem teh pustovanj pomembno predvsem to, da se ohranja tradicija, in to čimbolj vestno. »Tu pa se začne vprašanje režije s predpisanim besedilom in zaviranje spontane domišljije, ki se v ljudeh pod masko še posebno sprosti,« zaključi svoja razmišljanja Podlogarjeva.

In kot je v svojem *Besedilu o besedilih* zapisal že urednik Fikfak, gre v tretjem delu knjige večinoma za prikaz ritualnih praks, povezanih z meščanstvom v trgih in mestih in s pretežno karnevalskim načelom posmeha oblastnim, svetnim in posvetnim strukturam.

Tako Maja Godina v svojih *Pustovanjih v Mariboru (1840–1940)* sledi virom, ki opisujejo pustne dogodke v tem mestu ob Dravi v 19. in v začetku 20. stoletja. Pustni čas naj bi takrat tam »spadal med najbolj družabno obdobje življenja Mariborčanov, ko so potekali številni plesi, hišne zabave, pustni sprevedi, in so se posamezniki družili po domovih bogatih meščanov«. Iz zapisov lahko razberemo, da so bila pustovanja omejena predvsem na ozek krog nemškega in slovenskega meščanstva v mestu, ljudstvo pa je bilo vključeno v pustna dogajanja le kot publika. »Med revnejšim mestnim in predmestnim prebivalstvom so bile razširjene predvsem oblike netipičnega oz. najpreprostejšega maskiranja. Odrasli in otroci so se našemili s tistimi oblačili, ki so jim bila najbolj pri roki, ... saj jim je bilo glede na njihov gmotni položaj tudi edino dostopno,« končuje avtorica zanimivega prispevka.

Sledi še vrsta prispevkov, ki so jih avtorji zasnovali po podobnih metodoloških pristopih, zato jih v nadaljevanju predstavljam le po naslovih in kratkih povzetkih pod njimi. Ne zato, ker bi bili kot prispevki manj pomembni od nekaterih prejšnjih, temveč zaradi predstavitve celote monografije o maskah in maskiranju ter zaradi pestrosti naslovov tem.

Karla Oder je v prispevku o *Pustovanju in republiki Kotlje* opisala pustno dogajanje v Prevaljah na Koroškem, kot ga zaznamujeta Hotuljski karneval in republika Kotlje. V okviru svojega pustovanja naredijo »hotuljski državljani« na lokalni in državni ravni letno bilanco.

Vladimir Šlibar v svojem članku obdela *Pustovanje v Celju v 20. stoletju* in v njem najprej prikaže, kakšno je bilo pustno rajanje na prelomu in v prvi polovici 20. stoletja, opiše pa tudi pustne povorke v Celju po vojni, ki so zamrle v devetdesetih letih, in ponovno oživitev pustnega rajanja v obliki karnevala. V prispevku predstavlja tudi najpogostejše šemske like, ki so se pojavljali na teh prireditvah.

O *Mozirskem pustu in pustnakih* piše Tanja Tomažič. Najprej predstavi šego Mozirskega pusta (svoje izvore ima v 19. stoletju), tj. obhod hiš *okolofiranje*, podelitev trških pravic pomembnim posameznikom, prevzem občinske oblasti in javno bilanco dogodkov v minulem letu.

O *Litijskem karnevalu* in o *Pustu v Cerknici* piše Stanka Drnovšek. V prvem prispevku obravnava vzpon in padec tradicionalnega osrednjeslovenskega karnevala,

ki je s politično- in družbenokritičnimi temami obiskovalce privabljal 25 let, v drugem pa predstavi razvoj pustovanja na Cerkljanskem, ki je v sedemdesetih letih privedel do karnevalske prireditve, za katero so značilni nadpovprečno veliki pustni liki iz lokalnega okolja in kulturne zgodovine.

Barbara Šterbenc-Svetina se je lotila *Maškarad v ljubljanskem Grand Hotelu Union (1906–1935)*, ki so bile med najbolj priljubljenimi družabnimi prireditvami v Ljubljani v prvi polovici 20. stoletja, v času pred preureditvijo dvorane v kinodvorano. Ugotovila je, da je bilo v teh letih v veliki unionski dvorani 50 privlačnih, zabavnih in priljubljenih maškarad.

In čeprav so maske na pustni torek padle natančno opolnoči, se je zabava 654 nadaljevala do jutranjih ur.

Pustni sprevod (povorko) v Postojni obravnava Magda Peršič. Predhodnik današnjega sprevoda v Postojni je bil pustni korzo, ki se je na začetku 20. stoletja pridružil predpustnim društvenim veselicam in sokolski maškaradi. Po zatišju med obema vojnama se v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja začne oblikovati pustni sprevod z nastopom domačih in gostujočih šemskih skupin. V devetdesetih letih začno nekatera društva nastopati na povorki predvsem zaradi promocije domačega kraja.

Kostanjeviško šelmo je pod drobnogled vzela Irena Rožman. Raziskava (1996–2002) je pokazala, da sta potek in podoba Šelme, pustnega karnevala, prireditve z elementi ljudskega gledališča in z začetki v 19. toletju, v veliki meri določena z mrežo medosebnih razmerij tako med samimi člani Perforcenhausa kot med njimi in drugimi krajani.

Ivana Leskovec je v članku o *Cerkljanski laufariji* ugotovila, da je Pust, osrednji lik Laufarije, s svojo iz lipe izrezljano larfo, kriv za vse, kar se je v preteklem letu zgodilo slabega; zato ga obsodijo na smrt z botam. Obred usmrčitve poteka kot dodelana ljudska igra. Laufarji, organizirani v društvu, si prizadevajo izvesti obred v čim bolj izvirni obliki, torej zavestno skrbijo za ohranjanje tradicije.

Graparji iz Idrije so redkeje obravnavano pustovanje pri nas. V svojem prispevku Mirjam Gnezda opozori, da ima poleg zabavne in satirične funkcije idrijski karneval tudi pomembno socialno (družbeno) funkcijo: spodbuja namreč združevanje mestnih predelov in Idrijčanov sploh. Karneval od leta 1997 dalje organizira Kulturno pustno društvo Grapa.

Zadnji prispevek v knjigi pa je posvečen *Pustu v Trstu in okolici na prelomu dveh stoletij*. Njegov avtor Peter Rustja v njem poudarja, da so od srede 19. stoletja dalje pustovanja v Trstu in na Tržaškem Slovencem in Italijanom pomenila predvsem priložnost poudariti etnično in politično pripadnost in dokazati vitalnost svoje skupnosti.

Knjiga *O pustu, maskah in maskiranju* torej pred nas razgrne pravo paletto razmišljanj in gradiva o pustu, maskah in pustovanju na Slovenskem. Marsikaj od navedenega smo sicer lahko prebrali že kje drugje, a se od že zapisanega morda razlikuje po drobnem detajlu, lokalni varianti ali novi interpretaciji akterjev. Ker pa so šege živ organizem, znotraj sebe krmiljen sistem, nam prav študij različic in navidez drobnih sprememb pri podrobni analizi pokaže tisto, kar nas pri njih še

posebej zanima: mehanizem njihovega življenja. Pri tem je pomemben vsak detalj, vsaka nova misel ali pripomba sodelujočih, marsikaj sprva zapisanega samo pod opombo, kar se kasneje lahko izkaže kot pomemben kažipot pri interpretaciji nekega pojava. Pri tem tudi letnica zapisa »novega« dokumenta, ki je sicer identičen s starim, ni nepomembna. Dokazuje po eni strani stalnost šege, po drugi pa lahko časovno opredeli smer nakazane spremembe. Tudi zato je včasih v etnologiji še tako droben članek, zapis »dogodku na rob« ali samo omemba nečesa lahko pomembnejši vir od navidez nebulozne in gromovniško podane teorije. Če je le podprt s predpisanim »znanstvenim aparatom«, umeščen z urejeno in ustrezno dokumentacijo in če je, seveda, tudi korektno interpretiran. Prav v tem segmentu se mi zdi knjiga *O pustu, maskah in maskiranju* dragocen prispevek naši etnologiji. Skrbno urejena, bogato ilustrirana in fotodokumentirana monografija je pomemben zbornik podatkov, tako o pustovalski kulturi pri nas, kot o lokalnih informatorjih. Pregledno navajanje virov in literature ter ljudi in inštitucij, ki se pri nas tako ali drugače ukvarjajo s področjem mask in maskiranja, pa bo zagotovo olajšalo delo tudi novim rodovom raziskovalcev.

Igor Cvetko

Šivic, Urša, Komavec, Maša, Pušenjak, Marjetka (zbrale in uredile):
Družinska pesmarica: 100 slovenskih ljudskih in ponarodelih pesmi.
 Ljubljana: Mladinska knjiga, cop. 2003, 223 str.

Družinska pesmarica, ki je malo pred novim letom izšla pri Mladinski knjigi, bi lahko bila knjiga za na tisto knjižno polico v dnevni sobi, mimo katere gre večkrat na dan vsak stanovalec hiše. Na najbolj vidnem mestu med knjigami, na izvlek. Da bi te kar mimogrede zbadla v oči. Še preden bi se namenil vključiti televizijski sprejemnik in potem za ves večer obsedeti ob njem.

Na 224-ih straneh *Družinska pesmarica* prinaša 100 slovenskih ljudskih pesmi (le nekaj med njimi je ponarodelih), tako besedil, kot tudi njihovih notnih slik. Objavljeni primeri so tako rekoč vsi iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, institucije, ki se že skoraj 70 let ukvarja z zbiranjem, raziskovanjem in popularizacijo naše ljudske glasbe. *Družinsko pesmarico* je prijetno že prijeti v roke. Odločitev za poudarjeni pokončni format očitno ni bila le ustrezna oblikovalska rešitev (Suzana Duhovnik), temveč predvsem možnost, da se tudi daljša besedila pesmi izpišejo na eni sami strani. Ko ima bralec pred sabo odprt primer pesmi, si tako lahko njeno besedilo prebira na levi strani, na desni pa je vsakemu besedilu dodana še notna slika, saj naša ljudska pesem primerov brez melodije ne pozna. Ljudska pesem brez melodije ne živi. Ljudske pesmi se nikoli ne recitirajo, ljudje jih vedno pojejo! Če poje en sam – enoglasno, več pevcev pa pri nas po pravilu – večglasno. Bralec lahko tako s pomočjo dodanega notnega zapisa pesem tudi poskusi zapeti. Saj ni pretežko. Viže pesmi imamo bolj ali manj v ušesih itak vsi. Vsak osnovnošolec